

A marginális hős Vjacseszlav Ar-Szergi *Lepkelelkek* című regényében

A legutóbbi évtizedek irodalomtudományának fejlődése arra mutat, hogy a műalkotásokat lehetetlen elszigetelve, a művek szigorú keretein belül vizsgálni. Kétségtelen, hogy az irodalmi kutatásokhoz egyéb tudományágak bevonása is szükséges – így a történelemé, a filozófiáé és a pszichológiáé. Emellett egyre több olyan dolgozat jelenik meg, amely az irodalom és más, első látásra tőle túl távolinak tűnő tudomány és művészet – így például a film- és a zenekutatás, a szociológia és egyéb társadalomtudományok – összefüggéseit vizsgálja. Ezeknek a párhuzamoknak és kapcsolatoknak a felfedezése új utakat nyit az irodalmi kutatások számára, új eszközöket, lehetőségeket ad az empirikus vizsgálatoknak. Jelen dolgozatomban V. Ar-Szergi kortárs udmurt író *Lepkelelkek* című regényének főhősét próbálom meg jellemezni a „mikrokulturális marginalitás” koncepciójának szempontjából.

Ahhoz, hogy egy irodalmi művön belül „marginális hősről” beszélhessünk, mindenekelőtt a szükséges fogalmakat és eszközöket kell tisztáznunk. Tulajdonképpen a szociológusok által létrehozott, a „marginális embert” jellemző fogalmakat fogjuk alkalmazni az irodalom „marginális hősé(i)re”, más szóval a „marginálishoz” és az „idegenhez” kapcsolódó sajátosságokat átvisszük a kortárs udmurt próza hőseire.

A tudósok azt hangsúlyozzák, hogy már magának a „marginalitásnak” a fogalma is igen sok problémát hordoz magában: 1) a terminus használatát illetően igen sok diszciplináris felfogás alakult ki; 2) használata során a fogalomnak különböző jelentései alakultak ki és szilárdultak meg, melyek a marginalitás más-más aspektusaira vonatkoznak; 3) a fogalom pontatlansága megnehezíti magának a jelenségnek a felmérését, a szociális folyamatokban való vizsgálatát.

A kifejezés gyakori és szabad használata ugyanakkor tartalmának tisztázását, használatának a különböző felfogások és aspektusok szerinti rendszerezését sürgeti (Onzimba 2003: 160). Munkánkat még az is megnehezíti, hogy egyelőre nagyon kevés olyan kutatást végeztek, amely a szépirodalommal kapcsolatban próbálná megvizsgálni ezt a témát. A marginalitást elsősorban szociológusok, filozófusok és szociális antropológusok kutatják, akik főként a nyugati szociológiára támaszkodnak. Az udmurt irodalomban csak az utóbbi években jelentek meg olyan dolgozatok, amelyek két kultúra – az urbánus és a falusi – közé rekedt hősoket ábrázolnak.¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ez a jelenség – hogy az ember két teljesen különböző kultúra között létezik – rendkívül érdekes és igazán aktuális. Mindenek előtt azonban azt kell meghatároznunk, mit is értünk „marginalitás” alatt.

„Marginális”, „marginalitás” szavaink a 'határ, mezsgye, perem, szél' jelentésű latin *margo*

1 Шкляев А. Г. Сюрес вожысь Гондыр. In: Шкляев А. Г. Вапумысь вапуме: Критика: статьяос, обзорьёс, диалогьёс, очеркьёс, портретьёс, рецензиос, тодэ ваёнъёс. Ижевск, 2000. pp. 85–88.

Зайцева Т. И. Маргинальный герой Олега Четкарева. In: Зайцева Т. И. Современная удмуртская проза (1980–2000-е гг.): Научное издание. 2006. pp. 56–77.

szóból származnak. *Margináliának* a könyv, illetve a kézirat lapszéli jegyzeteit nevezik, valamint a szöveget négy oldalról körülölelő üres területet (általában minden nyomtatott szöveget marginália vesz körül). A „marginális” jelző eredetileg tehát a szöveg szélén vagy azon túl lévő, az alapszövegbe be nem került, de azt kiegészítő vagy annak ellentmondó jegyzetre vonatkozik. A marginális bejegyzések igen érdekes kutatási területet nyújtanak az irodalmárok, történészek, könyvtártudománnyal foglalkozók és más szakemberek számára.

A szociológiában és a szociális filozófiában a „marginális” jelzőt olyan személy vagy embercsoport jellemzésére használják, amely két, gyakran egymással ellentétben lévő kultúra között létezik, illetve valamely közösség peremére szorult. Ez a „rang” speciális (általában alacsony) státuszra utal, kulturálisan és társadalmilag a határon vagy a szociális struktúrán kívül helyezkedő kisebbséghez való tartozást fejezi ki. A marginális személy a közösség normáitól és szabályoktól eltérő értékek megvalósítására törekszik, és ennek megfelelő életmódot folytat.

Ahogy korábban már említettük, a mai kutatások az amerikai szociológusok tapasztalataira támaszkodnak. Robert Ezra Park (1864–1944), a chicagói iskola egyik megalapítója használta először a „marginális” kifejezést Az emberi migráció és a marginális hős (Human migration and the marginal man) című esszéjében.² Ez a munka a bevándorlók adaptálódásának folyamatát vizsgálja meg. Parknál a „marginális” fogalma két ellentétes, egymással konfliktusban lévő kultúra határán lévő individuumra vonatkozott. A tudós a bevándorlók beilleszkedési nehézségeinek következményeit, a mulattok és más „kulturális hibridek” speciális helyzetét kutatta. A marginális egyén jellemzői Park szerint a következők:

1. az illetőnek komoly kételyei támadnak önmaga értékelésékor,
2. bizonytalanság a baráti kapcsolatokban, állandó félelem az elutasítástól,
3. tendencia a bizonytalan helyzetek elkerülésére, hiszen az illető attól tart, hogy megaláztatást kell elszenvednie,
4. ismeretlen emberek társaságában mutatott szégyenlősség,
5. az egyedüllét kedvelése és túlzott mértékű álmodozás,
6. a jövő miatti túlzott aggodás és mindenféle kockázatos kezdeményezés elkerülése,
7. az egyén képtelen örömet találni bármiben is, és úgy érzi, hogy hozzátartozói igazságtalanul bánnak vele (Sibutanyi 1999: 492).

Park kezdeményezését egy másik amerikai szociológus, Everett Stonequist folytatta, akinek 1937-ben *Marginális ember* (The Marginal Man)³ címmel jelent meg egy monográfiája. Az új irányzat két alapítójának a koncepcióját összehasonlítva meg kell jegyeznünk, hogy Park elsősorban olyan embert tartott marginálisnak, aki két kultúra és két társadalom határán tartózkodik és igazából sohasem lép be egy új társadalomba, végig megnyomorodott öntudatú és pszichikailag sérült marad; Stonequist viszont azt hangsúlyozta, hogy az adaptálódás során új tulajdonságokkal rendelkező egyén jön létre. Stonequist a marginális ember fejlődésének három fázisát különböztette meg:

1. az individuum nem veszi észre, hogy élete kulturális konfliktusba van „beágyazódva”, csupán „beszívja” az uralkodó kultúrát;

2 Eredeti megjelenés: Park R. E. Human migration and the marginal man. In: American Journal of Sociology. Chicago, 1928. Vol. 33. №. 6. pp. 881-893.

3 Eredeti megjelenés: Stonequist E. V. The Marginal Man. A Study in personality and culture conflict. New York: Russel & Russel, 1961.

2. a konfliktus felismerése és az egyén marginálissá válása;
3. az egyén sikeres, ill. sikertelen próbálkozásai, hogy alkalmazkodjon a konfliktushelyzethez.

A „kulturális marginalitás” fogalmának kidolgozói – amelynek legfőbb jellemzőit és irányzatait tehát R. E. Park és E. Stonequist definiálták – elsősorban az egyén kultúrák közti konfliktusának kutatására fordították figyelmüket. Nem meglepő, hogy a tudomány jelen irányzata Amerikában született meg, ahol nagyon magas a bevándorlók száma. Később Aaron Antonovsky, Ruth Glass, Milton M. Gordon, Martin Wood és más tudósok dolgoztak ezen a területen, akik elsősorban a marginalitás pszichológiai háttere iránt érdeklődtek, így pl. a sokáig marginálisként élés következményeit vizsgálták. Itt arra az időszakra is gondolunk, amely után az ember végül új szociális státuszhoz jut, és a kultúra, amelyben tovább folytatja életét, többé már nem idegen számára – más szóval megtörtént a személy akkulturációja.

A következő lépés a marginalitáskutatásban az egy kultúrán belül élő marginális egyének vizsgálata volt. A tudósok olyan emberek kutatására fordították figyelmüket, akik különböző okok miatt a társadalom legalsó rétegeibe, „peremére” kerültek (hajléktalanok, munkanélküliek, alkoholisták, kábítószerfogyasztók stb.). Amíg egyesek számára az itt tartózkodás ideiglenes volt, addig az mások számára állandó jellegűvé vált. A korábbi társadalmi státusz elvesztéséhez sok ok vezethet, de kétségtelen, hogy a marginalizáció kialakulását elősegíti, ha az ország politikailag és gazdaságilag instabil időszakot él át. Az első tudósok, akik e rétegek kutatását kezdeményezték, többek között Vaskovics László, Svetlana Medvedeva, Billson J. Manchini, Irina Popova voltak. A marginalitási kutatásokban megjelenő új irányzat legszerencsésebb megnevezése szerintünk a „szociális szerep marginalitása”.⁴

Eddig nagyon röviden ismertettük a marginalitás „klasszikus” és az utóbbiból kinőtt „szociális” elméletét. Mielőtt azonban dolgozatunk legfőbb kérdéseire térnénk, tisztáznunk kell, jogos-e a fenti szociológiai eszközökkel vizsgálni olyan embereket, akik a falusi és az urbánus kultúra között élnek. Használhatjuk-e „falusi kultúra” és „városi kultúra” terminusokat egymástól eltérő vagy teljesen ellentétes fogalmakként? Hogyan definiálhatnánk e kifejezéseket?

A hétköznapi felfogás a kultúrát gyakran két fajtára osztja: falusi és városi, illetve fővárosi és vidéki. A mai urbanizáció korában, amely a vidéki patriarchalitással helyezkedik szembe, elterjedt a kultúra fogalmának hasonló értelmezése (Kulturologia: 109). Dolgozatunkban mikrokultúra alatt az emberi élet szerveződésének azt a módját értjük, amelyet egy bizonyos szűkebb társadalmi réteg képvisel a tárgyi és szellemi értékekhez, a szociális normákhoz, valamint az embereknek a természethez és egymáshoz való viszonyában. A továbbiakban tehát falusi és városi (urbánus) mikrokultúráról lesz szó.

Azt mondhatjuk, hogy a falu mindig mint egy „forrás” jelenik meg, az ország és a nép élete forrásaként, alapjaként. „Amíg a főváros az ország és etnikum politikai, szociális és kulturális határait képezi, a vidék nem nagyon nyíltan, de erősen megőrzi az ember létének metafizikus határait. Falun, vidéken a nem-lét létté válik, az élettelen élővé, a halál életté. A vidék az élet és a születés helye, teremtő, születést adó öl. A főváros viszont az életet halállá alakítja át, az élőlt életteleenné, a létet nem-létté. A vidék a központot élelemmel és emberekkel látja el. A főváros

4 Ez a fogalom a «Маргинальность в современной России: Коллективная монография». Серия «Научные доклады» (Marginalitás a mai Oroszországban: Kollektív monográfia. „Tudományos előadások” sorozat) című könyvben szerepel.

mint egy nagy has szívja magába az életet, a lelket, széttöri a sorsokat” (Gurin: [http:// www.russned.ru/stats/645](http://www.russned.ru/stats/645)).

Amikor az ember a városba költözik, sok mindent megkap, de egyben sok mindent el is veszít, sok mindenről kénytelen lemondani más értékek miatt. Stabilabb anyagi forrást kap megélhetéséhez, több lehetőséget szakmai és szellemi fejlődéséhez, több barátot és ismerőst. Ezzel együtt viszont teljesen vagy részben elveszíti régi barátait és rokonait, és a városba költözéskor az ember szinte mindig elhagyja az ökológiailag kedvezőbb területet. A falvakban – méretüknek és a lakosaik számának köszönhetően – a kapcsolatok emberibbek maradnak, mint a városokban. Az ember pszichológiailag kellemesebben érzi magát falun. Egy városba költöző udmurt helyzete pedig különösen nehéz, hiszen ő az udmurt kulturális közösségből egy idegen – orosz nyelvű – társadalomba kerül. Az, hogy ilyenkor milyen lelki küzdelmeket él át az egyén, még széles körű kutatásra vár. Mi pedig jelen dolgozatunkban csak az alapvető dolgokról fogunk beszélni.

Nem meglepő, hogy a mai udmurt írók (akik közül majdnem mindenki falusi származású), közvetlenül vagy közvetetten ehhez a témához fordultak – vagyis egy olyan udmurt lelki szenvedéséhez, aki fizikailag a városban él, de lélekben mindig visszavágyódik szülőfalujába. Ez a téma az 1970-es években az orosz irodalomban született meg a „falusi” írók műveiben (Vaszilij Suksin, Valentin Raszputin, Fjodor Abramov, Csingiz Ajtmatov stb.). Az udmurt írók hőse fölöslegessé, idegenné vált mind a városban, mind a faluban, ahol már senki sem várja őt: nemcsak rokoni és baráti kapcsolatait veszítette el, hanem a hős gyakran magát a falut is elveszíti, amelyet eltöröltek e földről, mivel kilátástalan helyzete volt (az 1960–70-es években Oroszországban tömegesen számoltak fel kis, ún. „nem perspektivikus” falvakat, lakosaiknak pedig nagyobb községekbe vagy városokba kellett átköltözniük). „A városba költöző emberek áradata kiélezte a lakáskérdés problémáját. Gyorsan nekikezdték a munkásszállók, kis családok számára tervezett lakások (ún. „maloszemejka”) építésének, amelyekben „kis emberek” nagy problémákkal voltak kénytelenek együtt lakni. Az átmeneti időszak (1980–90-es évek) kezdetére Izsevszk végeredményben munkásszállók városává vált. Ha korábban a városi nap sütötte hely szerencsét jelentett, ez a szerencse lassanként a mindennapi kilátástalansághoz kötött kényszerré vált. Élsz és élj. Ebben a lakhatási és szellemi kényszerhelyzetben »születik meg« az új udmurt irodalmi hős” (Ar-Szergi 2005: 61–62). A „menekülés” motívuma világosan látható M. Fedotov „Бекектер” (Sok szerencsét!) és „Бөсь” (Fájdalom) című kötetében. A régi szellemi értékeket keresi a mindenféle limlomot árusító standok végtelen soraiból álló városba tévedt P. Zaharov, a kortárs udmurt költő hőse. Ez a motívum érezhető a „Бож выж” (Zöld híd) című kötetében is.⁵ O. Csetkarjov elbeszéléseinek hősei a városi élet okozta lelki diszharmoniótól szenvedve öngyilkosságba menekülnek (így, pl. a „Кычеч” (Hurok),⁶ a „Чагыр но дыдык” (Kék galamb) és a „Пиртэш толэзь” (Csorba hold) c. elbeszélésekben).

A kortárs udmurt író, Vjacseszlav Ar-Szergi, aki elsősorban pszichológiai novelláival lépett be az irodalomba, jelenleg prózaíróként, költőként, drámaíróként és fordítóként ismerős az olvasók körében. Egy nemrégiben megjelent műve – amelyet majd alaposabban is meg fogunk vizsgálni – a Lepkelelkek (Уй вадъсын – бубылиос) című regénye. Magyarul 2005-ben jelent meg. A regényt – formája, tartalma és felépítése alapján – az etnofuturista alkotások közé

5 Nagyon érdekes a 20. század elején és végén alkotott udmurt költők „városi verseinek” összehasonlítása. Nem lehet nem észrevenni a versekben uralkodó emocionális tartalom teljes kontrasztját.

6 O. Csetkarjev *Hurok* című elbeszéléseinek részletei megjelentek magyarul Nagy Katalin fordításában.

sorolhatjuk. Az etnofuturizmus mint új irányzat az 1980-as évek végén jelent meg egyes finnugor népek művészetében, így az udmurt irodalomban is. Az irányzat később mind a festészetben, mind a színművészetben elterjedt (az utóbbinál elsősorban performance-okra, happeningekre gondolunk). Az „etnofuturizmus” szó két elemének – *etno-* és a *futur-* – megfelelően azok a művek, amelyek ehhez az irányzathoz tartoznak, a népi jelleget a modern világ valóságával ötvözik. „Viktor Sibonov, a mai udmurt irodalom egyik legjelentősebb tudósa és művelője az irodalmi etnofuturizmust úgy értelmezi, mint a világméretű posztmodernizmus egy specifikus jelenségét, melynek lényege, hogy a posztmodern világfelfogást a művészi szövegszervezés szintjén próbálja meg kifejezni, illetve, hogy az udmurt szerzőket a világirodalommal és az orosz irodalommal való kontextusukban jellemzi. Az etnofuturizmus továbbá olyan új típusú gondolkodás a finnugor közegben, mely a kultúra két oldalát egyesíti; egyrészt annak ősi, tradicionális voltát, azaz az egész nép tapasztalatának továbbörökítését, másrészt a kultúra megújuló képességét, a gondolkodás modern vonásainak gazdagodását, melyekben természetes életenergiája rejlik. Más szóval az etnofuturizmus a régi tradíciók modern világfelfogással való keveredése, a modern állapot kifejeződése az archaikus kultúra tradicionális formáin keresztül” (Sándorfi: 26).

A Lepkelelkek című regény főhőse – Arud (eredeti nevén Arkadij) olyan udmurt, aki falun született, de jelenleg városban él. Különleges álnévét a nagyapjától kapta. Ez a szó valójában két név összetétele: Ar és Ud. „Ar”-nak a türkök nevezték az udmurtokat (meg kell itt jegyeznünk, hogy az író álneve is ezzel a szóval kezdődik), a második elem pedig az „udmurt” szó elejére utal (talán nem véletlen, hogy ez az álnév az indoírani mitológiában szereplő Garuda⁷ nevű brahman nevére is emlékeztet).

A cselekmény színtere: egy falu és egy város. A szerző ugyan egyszer sem említi a város nevét, de töredékes mondatok, néhány helynév alapján nem nehéz megsejteni, hogy Izsevszkről van szó. A hideg, kellemetlen város ellentéte a kicsi, lakóival együtt öregedő Izmuhurt falu, ahol a főhős született. Különleges ellentmondás jön itt létre a „falusi világ” és a „városi világ” között. A regény első mondata rögtön különös képet tár elénk a városról: „A városi beton augusztusi levegővel takarózott, a házakba bele-belekapaszkodva közelgett a szürkület” (Lepkelelkek: 7). Az olvasó előtt felhős nyárvégi homály képe sejlik fel. Tovább olvasva a regényt, észrevesszük, hogy a cselekmény nagyrészt este zajlik. Az esti szürkület (акшан) az udmurt mitológiában a nap egyik legveszélyesebb szakasza, amikor felébrednek a gonosz erők. Sok tabu vonatkozik erre az időszakra. A város mint egy pókháló jelenik meg, amely magához csábítja a hősoket és később már el sem engedi őket. Nyilvánvaló, hogy nemcsak Arud veszett el a város hálójában, hanem más szereplők is (Maesztro, Ariadna, Magyar stb.), akiknek szintén nehéz sorsuk volt. Amikor a hősök átlépték a város „vendégszerető” kapuit, kamaszkori álmaik megvalósítását remélték, de végül elmerültek a mindennapok forgatagában. A regény végén kiderül, hogy ezek a szereplők semmire sem jutottak, az életük elmúlt, de ők nem értek el semmit.

A piacára, tűztornyára és temetőjére valaha büszke Izmuhurt most alig tizenöt házat számlál. A falusi élet bemutatása Arud szülőházának leírásával, a nagyapára való emlékezéssel és az öreg szomszédal, Mikvorral folytatott párbeszéddel kezdődik. A falu lakói valaha még gyakorolták pogány vallásukat, a szertartásvezetővel (вожась), Arud nagyapjával együtt jártak imádkozni. „De mára már minden elhalványult, megfakult” – írja Ar-Szergi (Lepkelelkek: 26).

7 Lásd pl. Вaшкaлa удмyрт мифoлoгия нo Ригвeдa (Régi udmurt mitológia és Rigveda) c. cikkben. In: ИHвoжo. 1994 / 6. szám. 3–9.

Itt tehát a szerző nemcsak a régi hagyományok megőrzésének kérdését veti fel, hanem a falvak kihalásának problémáját is. A mai embert már nehéz arról meggyőzni, hogy a fenti problémákat az istenek haragja okozta, a mai olvasó igazságosabb, reálisabb bizonyítékot vár. A szerző a regény ezen részébe belecsempésztett egy régi legendát, ami Dunaj vitézről és az ő tőro-botjáról (төро боды) szól – ez a bot az udmurt nép létének jelképe, ez védelmezi őket. Dunaj vitéz a mai udmurtok által lakott területen egy új, tatároktól független (1558 előtti időszakról van szó) „államot” akart megalapítani, de útközben egy gonosz kereskedő (Bajmet) nyíla megöli a hőst. Azonban Dunaj vitéznek megmaradt a tőro-botja – a nép bölcsességének és épségének a jele. Legenda szerint ez a bot mindmáig megvan az udmurt nép körében, de nagyon kevés ember veheti szemügyre. Arud mint „Megjelölt Ember” (Пусъем Адями) ezek közé tartozik. Ezt a különleges státuszt Arud a nagyapjától kapta, aki szintén „Megjelölt” volt. Itt tehát azt láthatjuk, hogy a múlt, az udmurtok őseinek világnézete találkozik a jelennel, és Ar-Szergi meg akar győzni minket arról, hogy a régi filozófia, világnézet, a régi hagyományok elhanyagolása hatással van a mai életre. Talán ez az egyik oka a falvak kihalásának, a városokba költözött udmurtok végtelen szerencsétlenségének.

A regényben nem találunk hosszas leírásokat Arudról, az olvasónak mint egy mozaikot kell összeraknia a műből gyűjtött információteredékeket. Így derül ki, hogy Arud 18 éves kora óta városban él, van családja, gyerekei, mérnökként dolgozik egy vállalatnál. Szülei autóbalesetben haltak meg, ezért a nagyapja nevelte. Vitathatatlan, hogy azt, milyen lesz az ember, általában a szülői nevelés határozza meg. Ugyanakkor nagyon fontos a gyerek számára a nagyszülővel tartott kapcsolat is. A népi pedagógia csak jótékony hatással lehet a világot épp felfedező gyermek számára. Ahogy a fentiekben már írtuk, Arud nagyapja a pogány szertartások vezetője volt. Tőle kapta Arud a „Megjelölt Ember” státuszát. Nem lehet egyértelműen meghatározni hősünk vallási hovatartozását, de nehéz időszakaiban Arud a pogány istenektől kér segítséget: „Oszte, oszté Inmarom-uram,⁸ őrzöm-védöm, ne hagyj el engem, bocsáss meg... buta Arud gondjait fűjd a szélbe” (Lepkelelkek: 32). Máskor pedig Külcsinhez⁹ fordul.

Hogy erőt gyűjtsön, a városi hívságoktól kipihenhesse magát, és váratlanul támadt kérdéseire választ találjon, Arud látogatást tesz a szülőfalujában. „Nagyapjával üldögélt szótlan a szürkületben egy vastag farönkön az udvaron. Eregették a füstöt. Nagyapa egy-két szót mondott, hosszan Arudra nézett, felállt és elment. Egy mélyet sóhajtvá. S reggel a fiatalember visszatért a városba. Olyan hangulatban, mint aki komoly részegségét nagy kortyokban ivott, savanyú káposztalével kúrálta. A hideg széllel szembefeszítve mellét talán azt gondolta magáról, hogy előrecsörtető jávor. Szétterülő agancsa a kettétörő ágakat recsegve röppenti szét” (Lepkelelkek: 28). A regény cselekménye időnként félbeszakad, és maga Arud veszi át az elbeszélő szerepét. Ez persze nem véletlenül van így. Az első személyben történő elbeszélés vallomásszerű, a hős lerövidíti a távolságot önmaga és az olvasó között.

A fenti jellemzés alapján úgy tűnik, Arudot az olyan marginális individuumok közé sorolhatjuk, akik az urbánus és a falusi mikroklóra mezsgyéjén élnek. Meggyőzőbb bizonyítékként azonban vizsgáljuk meg, ráillik-e Park marginális emberének leírása a mi hősünkre. Mivel azonban Park jellemzése példaként kezelendő, nem célunk, hogy minden egyes kritériuma illeszkedjen hősünkre.

8 Inmar (Инмар): az ég istene

9 Külcsin (Кылчин): a föld, a jó termés istene

1. Arudnak elég gyakran kétségei támadnak saját életével, céljaival kapcsolatban. „Mi kell ennek a kegyetlen világnak egy ilyen egyszerű embertől? Pénzem sincs, nem mondhatnak gazdagnak. Csak egy közönséges szocpolszegény vagyok” – mondja magáról Arud (Lepkelelkek: 26). A 25. oldalon a következő gondolatait olvassuk: „Kinek kellenék? Akár fel is fordulhatok...” (uo.: 25). A hősnek néha az öngyilkosság is eszébe jut: „Most is minden mindegy. Annyit kellene csak mondani: vége, és lesüllyedni a folyó fenekére...” (uo.: 49). Ez a Park által megfogalmazott elemzés első pontjának felel meg.
2. Szándékát, hogy a nagyobb közösségeket elkerülje, és vágyát, hogy egyedül maradjon, nem mindig értik meg barátai. „Ha valaki rácsodálkozva megkérdezte volna: „Mi lesz veled, ember?” – Arud csodálkozva eltátotta volna a száját és legyintett volna egyet. S egy mosoly nélkül: „Egy kicsikét, talán, bevodkázok”. Így öregszem... Barátai viszont nem vettek észre semmit, vállalt csapkodták, és hívogatták, hogy nyomjanak le egy-két felest. Arud ilyenkor nem ment velük” (Lepkelelkek: 28). A hős efféle viselkedése Park skálájának második és ötödik pontját követi.
3. Az az ember, aki nincs megelégedve a valódi élettel, álmaiban találja meg a saját világát. Arud ilyenkor mindig „visszamegy” saját falujába, a természetbe. „Az utóbbi időben Arud saját világába visszahúzódva élt. »Letakart kosár« – mondogatta olykor a felesége, egy egészen más természetű asszony... Álmaiban végtelen, zúgó zöld erdőket, csobogó patakokat látott. Könnyeivel küszködve ébredt, s miután a sötétben mozdulatlanul feküdt egy ideig, a másik oldalára fordult. S lelke ismét szárnyalt vissza saját világába a dübörgő és forró városból” (Lepkelelkek: 28). Álmaiban Arud mindig jávorrá változik át. Ahogy már előbb felidéztük, Park a hasonló viselkedésmódot „az egyedüllét kedvelése és túlzott mértékű álmodozás”-nak nevezi.
4. Arud mindennapi élethez való viszonya skeptikus, nagyon pesszimista, ami közel van a Park skálája szerinti marginális hős elemzésének hatodik és hetedik pontjához: „Egyszerűen nyomorult egy világ ez” – ezen kívül mást nem tudott mondani” (Lepkelelkek: 48). Más helyen a következőt olvashatjuk el: „Én csak magamnak éltem. Nem voltam a párt tagja. Igaz, hogy lakást kapjak, a fél lelke odalett. De most is mérnök vagyok, mint korábban, s szegény, kenyéren-hagymán élek. Egyes barátaim Mercedesszel futkosnak, egyesek isznak, mások külföldön, megint mások meg a világot rácsos ablakok mögül szemlélik, s olyan is van, aki útra kelt az ősökhez” (uo.: 113).

Ezek Arud alapvető pszichológiai jellemzői. Hősünk nemcsak fizikailag van marginális állapotban, hanem időbeli vonatkozásban is, hiszen ő az, aki összeköti a múltat és a jelent, aki kapcsolatban van a régi kultúrával. A falusi és a városi mikrokultúra küszöbén való létezése – nem hagyva el sem az egyiket, sem a másikat – egyrészt egyértelműen megnehezíti az életét, másrészt viszont a hozzá hasonló emberek gyakran őriznek magukban egyfajta „mélyben bujkáló erőt”, amely előbb-utóbb valamilyen képesség vagy tehetség formájában fel fog bukkanni.

A megpróbáltatások, amelyeken Arudnak keresztül kell mennie, hogy be tudjon illeszkedni a városi közegbe, kétségtelenül megerősítik őt (ugyanazt mondhatjuk el minden udmurtról, aki kénytelen elhagyni a szülőfaluját), és ezt bátran nevezhetjük a túlélés iskolájának. Csak az erők maradnak meg...

Felhasznált irodalom

- AR-SZERGI 2005 – Ар-Серги, В., Мадьяров, Г., Матвеев, С., Нянькина, Л., Пантелеева, В., Четкарев, О.: Диковатые вариации: поиск «героя времени» в современной удмуртской литературе. In: Инвожо: Каталог удмуртского ПЕН-клуба . 2005 / 9. szám. 61–64.
- GURIN – Гурин, С. П.: Маргинальные прогулки № 19. Образ города в культуре. In: <http://www.russned.ru/stats/645>
- Kulturológia* – Культурология: Учебное пособие / Под ред. Г. В. Драча. М., 2003.
- ONZIMBA 2003 – Онзимба, Ленюно Ж. Б.: Проблема маргинальной личности в американской социологии. In: Вестник РУДН. Серия социология. 2003 /1(4). szám. 160–165.
- SIBUTANYI 1999 – Шибутани, Т. Социальная психология. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.
- SÁNDORFI Veronika 2004. Az etnofuturizmus jelensége az udmurt irodalom szemszögéből. Szakdolgozat. Budapest, ELTE.
- ИВАНОВА, М. Г., Куликов, К. И.: Вашкала удмурт мифология но Ригведа. In: Инвожо. 1994 / 6. szám. 3–9.
- Маргинальность в современной России: Коллективная монография.* Серия «Научные доклады», 121. szám. М., 2000. 208 с.

A tanulmányban említett szépirodalom

- AR-SZERGI, Vjacseszlav. Lepkelelkek (ford. Kozmács István). Szombathely, 2005.
- CSETKARJEV, Oleg. Hurok. In: Repülés a mélybe. Hanti, komi, lapp, manysi, mari, udmurt és vepsze novellák (ford. és szerk. Nagy Katalin). Budapest, 2006. 41–66.
- ЗАХАРОВ, П. М. Вож выж: Стихи, поэмы, переводы. Ижевск, 2001.
- ФЕДОТОВ, М. И. Вось: Выль кылбурьёс. Ижевск, 1991.
- ФЕДОТОВ, М. И. Берекет. Ижевск, 1988.
- ЧЕТКАРЕВ, О. Г. Кычес. In: Кенеш. 1993 / 3. szám. 44–50.
- ЧЕТКАРЕВ, О. Г. Кычес [folytatása]. In: Кенеш. 1993 /4. szám. 12–24.
- ЧЕТКАРЕВ, О. Г. Йö вылэ тэтчон: Веросьёс, повесть. Ижевск, 1989.